

О.Одесъ



ВИБІР
ПОЕЗІЙ



1903-1923



ВИДАННЯ С.ЛАВРОВА
19-ПРАГА-23

Тіпографія „Політика“ в Празі.

О. ОЛЕСЬ.

—

ВИБІР ПОЕЗІЙ

1903—1923.



НАКЛАДОМ С. ЛАВРОВА.

ПРАГА II., КАРЛОВА ПЛ. 6.

ДРУКАРНЯ „ПОЛІТИКА“, ПРАГА

ПОЕЗІЯ ОЛЕСЯ.

Ще так недавно українське жите — кажу про Україну Велику — свій вираз знаходило перед усім і майже виключно — в літературі. Тут концентрувалась і виявляла себе національна свідомість, тим часом як народні маси жили стихійно, а дороги до плянної соціальної і політичної роботи були забиті і загорожені. Літературними засобами провадилось формування української нації — недороблене віками діло, що припало в уділ останнім поколінням. Кождий літературний успіх відзначувавсь як поступ на сім полі національного будівництва. Появу цінного твору, виступ талановитого письменника з захопленням витано як важний національний здобуток.

Але налетіла велика революційна буря і раптово і несподівано — скорше ніж хто небудь міг подумати, відкрила перед українським громадянством широкі, як здавалось — безмежні можливості політичної акції: волю рішати про долю свого народу і краю, про напрями його життя, розвитку, про державні і соціальні його форми. Не довго трівало се. Часто можливості були лише ілюзіями. Але громадянство зісталось під їх вражіннями — короткими,

але так глибоко відчутими, як ніщо перед тим, — і ідея політичної активності цілком опанувала його. Так як перед тим воно не раз впадало в одностороннє перецінюваннє аполітичних засобів національного будівництва, — так тепер, в значній частині принаймні, стало легковажно відвертатись від усього, що не обіщувало безпосередніх політичних здобутків. Культурні національні інтереси відійшли для нього на далекий плян. Королівна українського життя — література, з окрема — поезія, котрою так тішилось і пишалось українське суспільство недавно — стала Сандрільоною, призначеною сидіти в попелі спалених надій.

Се не тільки несправедливо, а й нерозумно — особливо з того часу, як можливості безпосередньої політичної ініціативи відійшли від нас. Народне жите не повинно завмирати ні на хвилю. Все, що збагачує його, що підносить настрої, енергію й творчість, не може бути легковажене ні на хвилю. Се повинно нарешті усвідомитись, після деякого часу занедбаннє літературних інтересів. І нинішнє свято найбільшого з нині живучих поетів України повинне нагадати нашій суспільності не тільки діло його, але й діло укр. поезії взагалі: її ролю в нашому народньому життю, непережиту і повну значіння для будучности.

Олеся дало нам перше столітє нової української літератури — не тільки в тім загальнім розу-

мінню, що кождий письменник звичайно являється продуктом попереднього літературного розвитку, — а в значінню й далеко більш безпосереднім і буквальнім. Його найраніші вірші, включені ним у збірки його творів, датовані 1903 роком, і многозначуща маніфестація національної української літератури, що відбулась того року на святі Котляревського в Полтаві, рішила його долю як українського поета.

Як початкуючий, ще нікому — поза тісним колом приятелів незвісний поет, харківський земський статистик Олександр Іванович Кандиба приїхав на се свято відкриття пам'ятника творцеві Енеїди, заініційованого українським громадянством з нагоди її століття (1898), і так став учасником сього визначного виступу українського громадянства. Може не всі мають його в свіжій пам'яті, тож нагадаю, що питання про допущення української мови для святочних привітань, в котрім заплуталась місцева адміністрація, кінець кінцем скінчилось тоді дозволом читати українські привітання делегатам-Галичанам, а представникам з ріжних кінців Великої України в останній хвилі сього відмовлено. Отже сі з свого боку демонстративно відмовились читати привіти по російськи. Вони подерли їх, протестуючи против сеї заборони, і облишивши офіційальне свято, справили ввечері своє неофіційальне, в українськім крузі, — з палкими промовама і в сміливім піднесенім настрою.

Ся небувала доти українська „продерзость“, вчинена під знаком юбілею українського письменства, зробила свого часу сильне вражінне. Що уряд полишив її безкарно, се було також для того часу важним знаком — провіщанням недалекої капітуляції його. Ол. Ів. Кандибі се свято, крім того всього, дало нагоду познайомитись з українськими діячами і письменниками, що зібрались там з різних кінців України, й інтуїцією поета відчув він надходячу хвилю українського відродження. Обмін гадками з новими знайомими поміг йому знайти себе, переконавши в неприродности пробування в позиції українського і російського письменника, на яку його поставила була російська школа.

Після мізерної і обридливої маломістечкової школи, котра відштовхнула й перелякала чутливого хлопця своєю катівнею і безглуздою „довбежкою“, йому довелося проходити середню науку в атмосфері дуже розвинених літературних і мистецьких інтересів в одній з кращих інституцій України — харківській хліборобській школі, під кермуванням визначних російських педагогів. Рано познайомившись з українською літературою, завдяки одному з своїх свояків, він zarazом захоплювався літературним слов'янофілізмом, особливо польською і російською літературою. Провадив шкільний журнал, одночасно з другим таким шкільним літературом, пізнішим талановитим російським белетристом К. Треневим, та пробував

свої сили одночасно в поезії українській і російській. Обидві дороги стелились перед ним. Аж Полтавське свято вирвало його з рядів „безразличних і об'єднаних“ (кажучи старим книжним терміном). Він вийшов з тої верстви, що так довго вважалась нормальним явищем українського життя: з-поміж тих людей, що однаково хотіли бути і „Малороссами“ і „просто Русскими“ і вносили тим безконечне баламуцтво в відносини до українства своїх і чужих. Ол. Ів. Кандиба рішучо зв'язався з харківською українською громадою і рішив стати українським письменником — під прибраним іменем Олеса.

Ніколи не сплямивши свого пера якими небудь проявами національної ненависті чи шовінізму, він твердо і непохитно пішов українською дорогою, без яких небудь реверансів і концесій общеросійству. Пішов як кобзар-провідник українського громадянства по його „дорозі в казку“, в котру воно пускалось саме тоді. Серед замішання в рядах російських насильників, серед перших вістунів революції, що підіймались над країною під далекі громи порт-артурських гармат, молодий поет почав свою літературну і громадську путь.

*

1906 року поет виладив свою першу збірку, котру випустив в Петербурзі, з огляду на лекшу цензуру, в січні 1907 р., під заголовком узятим з одного з своїх віршів: „З журбою радість обнялась“. Майже

не дебютувавши своїми ранніми творами, він і до сеї збірки не допустив нічого з своїх перших і незрілих проб. Сам наближаючись уже до третього десятка літ, поет відразу дав себе пізнати громадянству в повній красі і дозрілості свого таланту, без оскоми яких небудь кислих і гірких літературних вправ. Тільки чотири поезії 1903 р. знаходимо в його першій книзі: дійсно ще тільки „приличні“, але без познач визначного таланту. Та вже поезії наступного року, в числі понад двадцять включені до сеї книжки, дали кілька прекрасних взірців чистої лірики. Твори 1905 і 1906 років принесли їх ще більше. На повну сотню поезій першої збірки було дуже мало невдатних, за те кільканадцять таких, які відразу стали окрасою українського слова, були вивчені на пам'ять, положені на ноти, стали улюбленими висловами настроїв, надій, жалів і молитв. Поет прийшов у слушний час з своєю першою книгою, як речник молодого покоління, переживши разом з своєю громадою сі пам'ятні роки, коли вперше, по довгих, безконечних віках захитались мури каторжної „в'язниці народів“, долетіли покрики волі через її заґратовані вікна й майнули прапори повсталого народу. Олесева „Журба і Радість“ була овіяна сими першими повіями розбудженого життя і з однодушним ентузіазмом прийнято її суспільністю, — а найбільше сею ж молодю, від котрої, по довгій, нудній перерві зародилось знову в українській хаті.

З молодечим ентузіазмом вертаючись до свого слова, до своєї, досі непризнаної національності, ся молодь з особливою утіхою витала поета, який давав вираз її настроям, кидав між неї слова, котрих вона ждала від свого письменства. Десять літ пізніше згадуючи вихід своєї першої книги, поет влучно схарактеризував її вплив:

*„І мене любила дівчина школярка,
І жила я часом в серці юнака...
І пліла я вільно як на небі хмарка,
Тиха і безжурна, ніжна і легка.*

Україна дістала поета-лірика, котрого виглядала від часів Шевченка. Дещо в поезії Олеся продовжувало Щоголіва, дещо Самійленка — його близьких земляків. Але те, що принесла вже перша книга Олеся, було без сумніву більше, сильніше, суцільніше і краще відповідало новим настроям відродження. Він справді став поетом його і того нового молодого покоління, котре з ним вступало в жите — з тими бадьорими, повними надій настроями, які звучали в поезії Олеся. Але разом приносив він дещо й таке, що ставало вічним і невмирущим національним здобутком на всі часи.

*

Олесь прожив свої дитячі і молодечі роки на межі старої Гетьманщини і Слобожанщини, на горішній Сулі, недалеко м. Білополя, в тодішнім Лебединському

повіті Харківщини. Його дід по матері арендував великий панський маєток в селі Верхосулі, на північному краю українського степу, і тут прожив свої молодечі літа Олесь. В гарній присвяті матері своєї другої книги він назвав себе вихованцем степу, і дійсно ним був. Змалку „зробившись рідним братом вітру, простору і трав“, „він кидав нудну роботу і в зелений степ тікав“, — пропадав в нім цілі дні на своїм конику, навзаводи ганяючись з степовим вітром — сам прозиваний вітром в родині за сі вічні утечі. На лоні сього зеленого степу пізнав він невичерпану красу природи України і під впливом її вражіннь став її поетом на ціле жите: „Не виніс щастя-муки і задзвеніли в серці звуки і розітнувсь мій перший спів“.

Ся поезія степу оповила своєю красою його перші книги, а свій найповніший вираз знайшла в його поемі „Що року“, розпочатій ще 1904 р., але докінченій тільки шість літ пізніше — справжній, невмирущій окрасі нашого письменства. Любов вітра до весни, оспівана в ній, в дуже гарній і оригінальній, вповні модернізованій формі була виразом молодечих настроїв поета, викоханих східньо-українською природою і перейнятих ніжними відблисками її лагідної краси.

В сім власне молодий поет підходив до свого старшого земляка, котрого я вище згадав — Якова Щоголіва, що хоч з меншими поетичними засобами,

теж умів віддати дещо з степового роздолу Східньої України, його краси і поезії, і до другого, на жаль зломаного долею поета українського степу — Івана Манжури.

Але почуте краси у Олеся далеко тоньше і багатше мотивами і відчуженнями. Сердечні настрої, з котрими сплітаються й переливаються вражіння природи, незмірно ніжніші і різнородніші. Форма, в котрій вилиті ці ліричні настрої, значно артистичніша, тоньша і музикальніша.

Після незрівняно-гарних, але тільки принагідних настроїв навіяних природою у Шевченка, по кількох розкішних, але теж тільки рідких образах природи у Куліша („Блакитне небо, мов дугасте море...“), — вперше в Олеся природа Східньої України дістала свого закоханого співця, котрого їй бракувало.

*

В поезії серця, що нерозлучно спливаєтся з поезією природи і займає таке велике місце в перших збірках Олеся, він являється майстром півтонів. Сердечні відчуження лежать в одній площині з відчуженнями природи. В них дуже мало еротизму, дуже рідко виступає пожадливе почуте, зовсім чуже задоволене раювання. „Журба і радість“ навіяні ними однаково ясні й блаженні. Найчастійше поет і тут лиш любується в красі, а властиво в своїх відчуженнях її, в тонких вібраціях симпатії й

естетичної насолоди в своїй душі, зовсім анальогічних з вражіннями доохрестної природи. Він не аналізує звичайно свого почуття, не шукає навіть яскравих і сильних виразів для нього, вдоволяючись легкими натяками і обрисами. „Висловлена гадка єсть лож“ — сей афоризм одного з великих ліриків відчувається в сердечній ліриці Олесья. Він не звіряє свого чуття слову до кінця, не покладаючись на його тони — навіть під власною рукою.

В дальших роках (1911—3) він постарався поглибити мотиви і настрої, які його займали, в ряді коротких драматичних поем — „Над Дніпром“, „Трагедія серця“, „Тихого вечера“, „Осінь“, „При світі ватри“. Характеристичне й тут тісне об'єднання поезії природи з поезією серця. Воно виступає особливо яскраво в прекраснім ліричнім лібрето „Над Дніпром“, написанім для нездійсненої опери, і в гарнім настроєвім образку „Осінь“. Оба як найтіснійше вяжуться з поемою вітра в „Що року“, лише трохи пересуваючи поетичний нерв від образів природи до настроїв серця.

„Над Дніпром“ прегарно сплітає розбудження старої любови під весняним подихом весни з розбудженням старого Дніпра і його хвиль та перетворює образ природи в символіку народнього визволення.

В другім образі трагічний осінній фінал літньої любови ледво ледво зазначається на млі осіннього смерку.

Прегарні настроєві місця приходять також в иньших образках з ледво зарисованою трагедією любови,

її роздвоєнням, розщепленням вічно голодного почуття, органічно нездатного бути заспокоєним і зрівноваженим — засудженого на вічне шукання і тугу за красою.

Тонкі, невловимі на стільки, що їх здебільшого не можна вирвати з цілості, навіть щоб процитувати, сі з легка зазначені настроєві образки усуваються і розсіваються від дотику аналізу, як ті ніжні цвіти, що не зносять нічого цупкого і облітають навіть під люблячою рукою.

Так, і се може бути характеристичною прикметою поезії такого почуття, що вона не збирається в кристалізовані програмні афоризми, а розливається ледво приступною аналізу субстанцією в творчості поета.

*

Але поет не схотів обмежитись сферою суб'єктивних поетичних настроїв. Не той був час — і не з тих був поет.

Виступаючи в передреволюційній атмосфері в лавах молоді, і разом з нею відчуваючи всім своїм еством приливи і відливи революційної енергії, поет свідомо хотів віддати своє слово в службу революційному відродженню свого народу. „О слово, будь мечем моїм“, пише він в одній поезії 1907 р. — року пам'ятного погрому конституційних надій громадянства, після ганебного зломання царським режимом всіх даних ним приречень. Сі слова „Будь

мечем моїм“ Олесь хотів поставити й заголовком своєї другої книги, що містила поезії 1907 і 1908 р., в котрих особливо сильно відбивались сі громадські настрої. Але в тодішніх цензурних умовах такий заголовок був неможливий.

Та і в тісних цензурних ле щатах поет умів знайти незвичайно глибокий і щирий вираз і революційному ентузіязови, і палючому гнівови на зрадників, і докорови інертній і байдужій масі. Його „Три менти“ пролунали, як бойовий розказ серед напруженої тиші. Незрівняний вірш — „Яка краса — відродженне країни!“ проспіваний був з поетом всім громадянством, як пісня побіди. Але частійш, ніж сі радісні пісні, виливались у нього сумні жалі і докори на адресу і ближшого отруження і того народу, що в переважній більшості тільки „стояв і безмолствував“ — недосяжний поетовим покликам. В другій половині вже цитованої поезії з нагоди десятиліття першої збірки, читаємо сумні спостереження про її другу — громадську, революційну пісню:

Крику ран смертельних не почують вуха
Вільних в рабстві власнім і в ганьбі рабів.
Очі їх не вглядять крил святого духа,
Що над ними віяв і ридав без слів.

Трагедію революційного проводиря і маси-юрби з її інерцією і вульгарним скептицизмом, або так званим „здоровим розумом“, глибоко відчувши її в то-

дішніх відносинах, поет прегарно вмів відтворити в своїй драматичній поемі „По дорозі в казку“, найбільшим і мабуть чи не найкращім своїм творі, написанім р. 1912.

В символічнім образі шукання стежки в глухім лісі він умів прозоро і сильно представити тяжку путь пророчого духа. Брак зрозуміння для його ідеального пориву у обмеженої, пригніченої лихом юрби; її переходи до віри і обожання вождя під його самопевним покликом; короткий революційний патос і раптовий упадок при перших проявах слабости і вагання у „вчителя“ — віддані незвичайно різко і виразно в трьох актах-ситуаціях сеї поеми-феєрії. Оригінальна форма — майже всюди в масових сценах, дуже гарно приладжена до її завдань. На жаль, досі вона не діждалась відповідного випровадження на сцені.

Кілька літ пізніше, в перших днях великої революції поет ще раз вернувся до сеї теми, що видимо глибоко його займала — в гарній поезії „Лебідь“:

На болоті спала згряя лебедина,
Вічна ніч чорніла, і стояв туман...
Спало все навколо, тільки білий лебідь
Тихо-тихо сходив кровью своїх ран...

*

Оден з найкращих утворів поета — навіяний смертю лебеда України, Миколи Лисенка — „Злотна Нитка“ в високо-поетичній, витриманій формі малює иньшу

трагедію творчого духа: урванне творчості смертю творця в її розгарі серед невтілених помислів і невиспіваних пісень. Сим разом виїмково поет звернувся до античної символіки — образів парк, що прядуть нитку життя, і вмів його прегарно використати як рамці для величавої характеристики творчості великого українського музика. Підіймаючися все вище, ця характеристика стає чудовим апотеозом української народньої творчості взагалі:

Ой чиї ж се згуки льються?
Може жайворонки вьються,
І цілючись сміються,
Крила крилами черкають,
На проміннях сонця грають,
На дзвіночках пригравають...

Чи русалки чешуть коси,
Чи з небес спадають роси,
Чи кладуть женці покоси?

Чи козацтво виступає
Струни кобз перебирає,
Золоті шаблі виймає...

Але парка перетинає нитку життя в самім розвитку творчості, уривається пісня, „і плаче над співцем рідна земля“ ...

Будемо сподіватись, що до нашого поета парки будуть ласкавіші, і пісні його лунатимуть ще довго.

Перед нами, неважаючи на все їх багатство, тільки твори двох десятиліть, і поетові є ще багато сказати своєму народові.

Життєвий шлях на стелився легко перед ним; песнієм долі небув він ніколи, і творчість його, особливо в другім десятиліттю, проходила в дуже тяжких умовах. Коли його творчості сі тяжкі обставини не зломали і не викривили, свідчить се про велику силу таланту.

Поетичний здобуток Олеся великий і різнородний. В тісних рамцях сеї маленької статі я не мав змоги спинитись на всіх сторонах його творчості. Дещо таки зістається й не приступним. Збірка його поезій з 1917—18 рр., що мала становити т. VI його творів, досі так і не появилась, як то кажуть — „з причин від автора незалежних“. Дещо було випущено під псевдонімами, автором ще не розкритими. Друге десятиліте його творчості таким чином майже вимикається ще з-під осуду і оцінки. Але і в творчості перших десяти років, більше приступний для зазнайомлення, багато цікавих мотивів не міг я піднести, звязаний розмірами сього начерку.

З окрема — формальну сторону Олесевої поезії мусів я зовсім лишити на боці, тим часом як майстер нової форми — найсильніший представник українського символізму, Олесь заслугує пильного і любовного студіювання.

Але публіка наша, на жаль, не може, навіть при всім бажанню, знайомитись з його творами, з котрих багато вже стало великою рідкістю. Юбилейна вибірка його лірики, зроблена самим автором в отсій книзі, дає змогу всетаки виробити собі бодай загальний суд про неї. Але його драматичні поеми, що становлять один з найцінніших скарбів нашої поезії, все більше виходять з пам'яті і перегляду. Тому виданне бодай найцінніших з них стає пекучою потребою нашого культурного життя.

Мих. Грушевський.

В дитинстві ще... давно, давно колись
Я вибіг з хати в день майовий...
Шумів травою степ шовковий,
Сміявся день, пісні лились...

Весь божий світ сміявся, радів...
Раділо сонце, ниви, луки...
І я не виніс щастя-муки,
І задзвеніли в серці звуки,
І розітнувсь мій перший спів...

1904 р.

З журбою радість обнялась...
В сльозах, як в жемчугах, мій сміх.
І з дивним ранком ніч злилась,
І як мені розняти їх?!

В обіймах з радістю журба.
Одна летить, друга спиня...
І йде між ними боротьба,
І дужчий хто — не знаю я...

1906 р.

АЙСТРИ.

Опівночі айстри в саду розцвіли...
Умилась росою, вінки одягли,
І стали рожевого ранку чекать,
І в райдугу барвів життя убірають...

І марили айстри в розкішнім пів-сні
Про трави шовкові, про сояшні дні, —
І в мріях ввижалась їм казка ясна,
Де квіти не вянуть, де вічна весна...

Так марили айстри в саду в-осени,
Так марили айстри і ждали весни...
А ранок стрівав їх холодним дощем,
І плакав десь вітер в саду за кущем...

І вгледіли айстри, що вколо — тюрма...
І вгледіли айстри, що жити дарма, —
Схилились і вмерли... І тут, як на сміх,
Засяло сонце над трупами їх!...

1905 р.

Ах, скільки струн в душі дзвенить!
Ах, скільки срібних мрій літає!
В які слова людські їх влить?!
Ні, слів людських для їх немає...
Вони-ж так прагнуть в слові жить...

Так часом весь в огні горить,
Стражда закоханий до краю
І слів не зна, в які-б він влить
Зумів любов свою безкраю...
„Вона“-ж чекає... і мовчить...

1904 р.

ІСКРА.

Вона-б ще жевріти могла,
Та більше жеврїть не схотїла,
Ураз всю мїць свою взяла,
Всю нїч осяяла і — стїла...

Погасла іскронька мала,
Рожеве світло бїльш не льється...
І шкода сїйва і тепла,
І нїч темнїщою здається..

Дарма! лишивсь від тебе слїд...
Забьє бенкет колись горою,
І на йому згадає світ
Про нїч, осяяну тобою!

1904 р.

ЛІТНЬОЇ НОЧІ.

Дихають тихо акації ніжні,
Злегка колишуться в сутіні срібній,
Дивлються мовчки на місяць, на зорі,
Дивлються в світ, ним ясним зачаровані...

Чом я, скажіть, не акація ніжна,
Нащо думки мене спалюють, мучуть?!
Чом я не можу забутись остільки,
Щоб лише міг я дивитись і дихати?...

1905 р.

КОНВАЛІЯ.

Очи розкрила конвалія біла
І в дивуванні застигла, зомліла...
Бо біля неї не трави всміхались,
Бо по-над нею не віти гойдались, —
Мовчки кімната пустельна сіріла...

„Де-ж тії пестощі вітру летючого,
Де-ж тії квітоньки гаю пахучого,
Де-ж тії ночі сріблясто-блакитні,
Де-ж тії ранки рожеві, привітні,
Де-ж тії усміхи сонця блискучого?!

О, не одна ти не в рідній оселі...
Квітко! прокинувсь і я у пустелі!
Марив, — мене оточатимуть люде.
Глянув, — чорніють, сіріють усюде
Ворони, змії та з каменю скелі.

1905 р.

Вам казано — любіть братів,
Діліть добро, не будьте псами,
Бо Бог в рабах запале гнів
І піде вас судить з рабами,
І піде вас судить з рабами
І вчине суд страшний над вами.

Ще Бог, Бог помсти, не злетів,
Але гудуть вже в небі громи,
Крізь хмари блиска Божий гнів,
Кругом займаються хороми,
Кругом займаються хороми,
І гасла бою ждем давно ми.

1906 р.

Підбиті голуби знімались
З землі до промінїв ясних,
І знов на землю обривались,
І червоніли груди їх...

Знялися згуки і упали
На бідне серце моє знов...
Вони в безоднях десь пропали,
А з серця виступала кров.

1905 р.

Ти з'являєшся, як ранок...
Там, на заході ще ніч,
А на сході уже небо
Червоніє від проміння,
Бляску сонця золотого...
Як в чеканню б'ється серце!

Ти ідеш, як день блискучий...
Все радіє навкруги,
Все впилося очами в сонце,
Все співає йому гімни,
Простяга до його руки...
Як радіє, квітне серце!

Ти проходиш... ніби вечір...
Там, на заході ще день,
Там ще небо в барвах грає,
А на сході вже, як демон,
Чорна ніч розкрила крила...
Як щемить у щемках серце!

1906 р.

ЛЮБОВ.

О, не дивуйсь, що ніч така блакїтна...
Що вийдеш ти, то знала ніч оця, —
І через те вона така привїтна,
Ясна і ніжна без кїнця...

О, не дивуйсь, що пахощі навколо,
Що, мов зомлілі, дивлються квітки, —
Ця ніч твоє квітчає ними чоло
І з них тобі плете вїнки.

О, не дивуйсь, що стїльки зорь на небї,
Що ночї так прозора сїбна мла, —
Ця ніч ясна вбїралася для тебе,
Для тебе й сїбло розлила.

І тїльки ти в кїмнату пїдеш з ганку,
Погасне тихо й журно свято скрїзь,
А хмарна ніч проплаче аж до ранку
Дощем рясних, невтїшних слїз...

Ч А Р И Н О Ч І.

Сміються, плачуть солові
І б'ють піснями в груди:
„Цілуй, цілуй, цілуй її, —
Знов молодість не буде!

Ти не дивись, що буде там,
Чи забуття, чи зрада:
Весна іде назустріч вам,
Весна в сей час вам рада.

На мент єдиний залиши
Свій сум, думки і горе —
І струмень власної душі
Улий в шумляче море.

Лови летючу мить життя!
Чаруйсь, хмілій, впивайся
І серед мрій і забуття
В роскошах закохайся.

Поглянь: уся земля тремтить
В палких обіймах ночі,
Лист квітці рвійно шелестить,
Траві струмок воркоче.

Відбилися зорі у воді
Летять до хмар тумани...
Тут льються пахощі густі,
Там гнуться верби п'яні.

Як іскра, ще в тобі горить
І згаснути не вспіла, —
Гори! — життя єдина мить,
Для смерти-ж — вічність ціла.

Чому-ж стоїш без руху ти,
Коли весь світ співає?
Налагодь струни золоті:
Бенкет весна справляє.

І сміло йди під дзвін чарок
З вогнем, з піснями в гості,
На свято радісне квіток,
Кохання, снів і млості.

Загине все без повороття:
Що візьме час, що люде,
Погасне в серці багаття,
І захохнуть груди.

І схочеш ти вернуть собі,
Як Фауст, дні минулі...
Та знай: над нас — боги скупі,
Над нас — глухі й нечулі...

.
.

Сміються, плачуть солові
І б'ють піснями в груди:
„Цілуй, цілуй, цілуй її:
Знов молодість не буде“.

1904 р.

ЗІМОЮ.

Дивилося сонце на срібнії віти,
Всміхалося їм, і вони не змогли
Усмішки блискучого сонця стерпіти
І танути в млості якійсь почали...

І срібло ростало... І бачили віти,
Як капали сльози по одній із них,
Як сонце сміялось і сяло в блакиті...
О, сонце! на що ти всміхалось до їх?!

1904 р.

Коли-б був я сокіл вільний,
Я-б летів на зустріч сонцю
І кричав-би по під небом
Всім живим мерцям про його.

Коли-б був я дубом пишним,
Простягав-би я галуззя
До проміння золотого
І тягнувся-б вгору, вгору.

Коли-б був я вітром буйним,
Я-б розгонив тільки хмари,
Щоб від хмар не слались тіні,
Щоб сміялось завжди сонце.

Коли-б був я Богом дужим,
Я-б приніс на землю сонце,
Щоб земля не розлучалась
І не плакала по ньому.

Та, на жаль свій, я — людина,
І повинен я мовчати,
Не нагадувать про сонце
І спинять свій льот до його.

Чом же я не сокіл вільний,
Чом же я не дуб зелений,
Чом же я не вітер буйний,
Чом же я не Бог великий?!

1904 р.

Вона ішла... але здавалося мені,
Що ніжний пролісок в снігу зоріє,
Встає з під нього і радіє
Промінню, сонцю і весні.

Вона ішла... мені ж здавалось, що газель,
По-між кущами кроком полохливим,
Назустріч бистренням бурхливим,
У-низ спускається зі скель.

Вона ішла... і їй всміхалися гаї,
Вітри несли їй пахощі майові,
Вклонялись трави їй шовкові
І щебетали солові.

Вона пройшла і зникла десь у сизій млі...
І ніби з нею все пройшло на віки:
Весна, бажання і утіхи,
І вся краса життя й землі.

1905 р.

Міцно і солодко, кров'ю упившись,
Сплять вороги у-ночі...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Стогнуть брати наші в тюрмах проклятих,
Граті залізні рвучи...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Мати без сина, і жінка без мужа
Плачуть, життя кленучи...
Тихо з повіток плуги витягайте,
Куйте в проваллях мечі.

Мають знамена і б'ється юнацтво,
Крови потоки льючи...
Сміло з повіток плуги викидайте,
Куйте вселюдно мечі!

1906 р.

Як згряя радісна пташок,
Легкі і сніжно-білі,
Пісні мої під небом десь
Літали і дзвеніли.

І з неба кликали вони
До братства, до любови...
Та час, проносячись, бризнув
На їхні крила крові.

1906 р.

Поток століття зносив гніт,
Терпів ярмо й сваволю...
І гнівно враз розбив граніт,
І — гей, на бій за волю!

Летить, кричить, шумить орел,
Розбитих хвиль не ліче:
Їх безліч вилете з джерел,
Коли він їх покличе.

Народ століття зносив гніт,
Терпів ярмо й сваволю...
І гнівно враз розбив граніт,
І — гей, на бій за волю!

Летить, кричить, шумить орел,
Розбитих хвиль не ліче:
Їх безліч вилете з джерел,
Коли він їх покличе.

1906 р.

Сонце на обрії, ранок встає! —
Браття, вставайте,
Сонце стрівайте:
Ранок встає.

Сестри, збирайте і зносьте квітки:
Будем співати,
Сонце квітчати, —
Зносьте квітки.

Браття, бандури і кобзи беріть:
Будемо грати,
Ранок вітати, —
Кобзи беріть.

Сонце на обрії, ранок встає, —
Грайте-ж, співайте,
Сонце стрівайте...
Ранок встає.

1906 р.

ЛЕБЕДИНІЙ ЗГРАІ.

Ви в ирїй линете від сірого туману,
Від сірих днів, від суму і нудьги
На срібло чистеє спокійного лиману,
На пишні береги.

Не жаль вам тих, що сміло гинуть по дорозі
Від пург і бурь скажених і сліпих:
Вам ирїй мріється кріз сльози,
А сонце суше їх.

І скільки вас в борні розбилось об граніти,
І скільки вас сконало серед мук, —
Але і смерть була безсила вас спинити
І вбить ваш вільний дух.

Летіть!.. Коли-ж ви будете бенкет справляти,
Згадайте мертвих словом жалібним...
І наперед, ніж келих сповнений підняти,
Ударте в дзвін по ним!

1904 р.

Твої очі — тихий вечір,
Що спускається безгучно,
Несучи на землю спокій
На своїх сріблястих крилах.

Твої очі — сизі хмари,
Крізь які у день похмурий
Пробивається проміння
Твого серця золотого.

Твої очі — срібна річка
З таємничим царством казок...
Їх розказують нечутно
Золотим рибкам русалки.

Твої очі — ніжні квіти,
На яких спинились сльози
Після мук за світ безщасний,
Як росинки після ночі.

Твої очі — тиха радість,
Що у душі людські льється
І несе в яснім спокою
В їхні ночі усміх неба.

1905 р.

В обіймах хмар мовчали скелі...

І хмари так казали їм:

„О, любі сестри, полетім

В краї щасливі і веселі“...

В обіймах хмар мовчали скелі...

І хмари тихо полетіли...

І сльози сріблились на них...

І ніби сльози, з скель німих

Каміння, котючись, сіріли...

І хмари тихо полетіли...

1906 р.

На сірій скелі мак цвіте
І вітер злий його гойдає,
І пил на цвіт його мете,
І лист без жалю обриває.

Бліда і ніжна, і сумна,
Серед людей ти, як в пустелі.
І ти на цілий світ одна,
І ти, як мак на сірій скелі.

1906 р.

Вийди, о вийди! я жду тебе, жду!
Тихо, і ясно, і пусто в саду.
Сплять кіпариси, дрімають гранати,
Ніч розкидає сріблясті шати...

Кедр до мімози схилився і спить,
Ніжно мімоза щось кедру шумить.
Море купається в місячній світлі,
Дихають важко троянди розквітлі.

Вийди, о вийди! я жду тебе, жду!
Тихо, і ясно, і пусто в саду...
Сплять кіпариси, дрімають гранати,
Ніч над землею розкинула шати.

1906 р.

Затремтіли струни у душі моїй...
Ніжна, ніжна пісня задзвеніла в ній...
Що-ж до їх торкнулось? Чи проміння дня,
Чи журба і радість, і любов моя?!

Задзвеніли струни ще ніжніш-ніжніш...
Мабуть ти до мене думкою летиш,
Мабуть ти це вьєшся у душі моїй
І крилом черкаєш срібні струни в ній.

1906 р.

Прийди!
Прийди, прийди... Нудьгую по тобі,
Нема кінця моїй журбі...
І так журба моя невітна,
А ніч така ясна і ніжна,
Як ти.

Як ти!?
О, ні, бо ти ніжніша без кінця,
Ніж вся ласкава ніч оця,
І ніч ясна мене не втіше,
І ти її в сто крат миліше —
То-ж ти!

1906 р.

КАЗКА НОЧІ.

Ти заснула, мила? встань!
Ніч навколо — срібне море!
Мила, вийди, виплинь в море...
Ти заснула, мила? встань!

В-день ходив я по землі,
А хожу по дну морському...
Що це?! сон?! по дну морському!
В-день ходив я по землі.

Що за диво?! десь на дні...
Як то може? в'ється річка!...
Під водою в'ється річка!...
Що за диво десь на дні.

Білі яблуні цвітуть...
Їхня пахощ — хвилі моря...
Десь на дні ясного моря
Білі яблуні цвітуть!

Будь русалкою в цю ніч!
Сядь, схились і слухай пісню.
Я складу шалену пісню...
Будь русалкою в цю ніч!

Чуєш — кличуть солові
З хати — в казку, з ліжка — в море...
Мила, вийди, виплинь в море, —
Чуєш? кличуть солові!

1905 р.

Глянь, мій милий, скільки вроди,
Скільки сонця навкруги!
Глянь, як сяють срібні води,
Як хвилюються луги!...
„Я сліпий... тебе ось... бачу“...

Ось, послухай: десь за гаєм
Соловей заплакав враз...
Побіжیم, його питаєм,
Чи любив він більше нас?!
„Я глухий... тебе ось... чую“...

1905 р.

Хай щебечуть поцілунки,
Як пташки в весняний час...
Не лякайсь, моя кохана, —
Не почують нас.

Не дізнатись їм ніколи,
Чом зимою пишно так
Розцвітає мак рожевий
В тебе на щоках.

Хай дивуються і кажуть:
„Мов... дзвінки гудуть в степах...
Мабуть хтось з дороги збився
І блука в снігах“.

1905 р.

Стало знов темніше... хмари позвисали,
Вилетіли сови, вибігли шакали,
І ревуть, і виють, і шукають тіла...
Полилися сльози, кров зачервоніла...

.....

В хмарах світлі зорі, в тюрмах вільні духом...
Ой, нависла стума над народнім рухом.
Вибігли шакали, вилетіли сови...
Скрізь гарячі трупи, скрізь потоки крові...

.....

І, здається, ночі і кінця не буде...
Але стійте міцно і боріться, люде...
Розгоняйте стуму, сміло рвіть кайдани,
Бо рожевий ранок незабаром встане,
Засміється сонце в небі золотому,
І його проміння не спинить нікому!

1906 р.

ТРИ МЕНТИ.

Тихше, тихше: ходять звірі,
Пьють народню кров вампіри...
Нахиляйтесь,
Пригинайтесь:
Може мимо пройдуть звірі...
Тихше, тихше —
Хто це дише?..
Тихше... тихше...

Тихше, тихше: сплять вампіри,
Упилися кровью звірі...
Нахиляйтесь,
Підкрадайтесь:
Як убиті сплять вампіри...
Тихше, тихше —
Хто це дише?..
Тихше... тихше...

Гей, до зброї! бийте в дзвони!
Будьте смілі, як дракони!
Всіх гукайте,
Всіх скликайте —

Хай гудуть, громами, дзвони...,
Хто там ззаду? —
Кулю гаду!
Хто там ззаду?..

1906 р.

Ми не кинемо зброї своєї:
Наше військо сміється, б'ючись,
Наше військо в боях бенкетує,
Наше військо вміра, сміючись.

Ми не зложим червоного стягу...
Кров червона із нас пролилась...
Власну кров ми ворожою змиєм,...
Гострі коси залізні у нас!

Ми не підем з кривавого бою!
Наші друзі по тюрмах гниють,
Наші друзі в Сибіру конають, —
Ми назад їм проложимо путь.

Ми не кинем боротись за волю:
Наші браття упали в борні,
Їхня кров ще гаряча на ранах,
Їхні рани горять ще в огні.

Ми не зложимо зброї своєї...
Дужі в нас і бажання і гнів,
Ми здобудемо землю і волю,
І загоїмо рани віків.

Ми не підем з кривавого бою :
Наше військо сміється, б'ючись,
Наше військо в боях бенкетує
І в боях уміра, сміючись!...

1906 р.

НАД ТРУПАМИ.

Ви мужа убили... лежить він в крові...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
За що в його чорний гвіздок в голові...
... Він лікарь був добрий... його ви любили...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
Хаїме!! ти може... що зле їм зробив?..
Скажи мені, любий, за що тебе вбили?
Ввесь вік ти боровся за волю рабів,
За їх не боявся ні мук, ні могили...
Хаїме! мій милий!! за що тебе вбили?..
... Мовчить... і обличчя у його
За гріх не говоре нічого...

Ви сина убили... лежить він в крові...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
За що в його чорний гвіздок в голові...
Він втішний був хлопчик... його ви любили...
Я тайни не знаю, за що ви убили...
Нухіме! ти може, що зле їм зробив?..
Скажи мені, милий! ти-ж маму кохаєш...
Ти-ж так її дуже і завжди любив...

Скажи мені, пташко!.. ах, слів ти не знаєш,
Ах, ти тільки „мама“ одно вимовляєш...
... Хто-ж скаже мені, немовлятко?..
Холодний, як крига, твій батько...

1906 р.

Ах, минали-б бенкети криваві...
Брязкіт зброї скоріш-би утих...
Досить бою, і крові, і слави,
І довчасних могил дорогих.

Дужі! волю прекрасну віддайте...
Ситі! землю Господню верніть...
Хижі! чулими, добрими станьте
І в покуті гріхи замоліть...

1906 р.

В ГОДИНИ РОЗПАЧУ.

Візьміть мене, хмари, на крила свої:
Ті-ж тюрми, і ярма, і гніт на землі...
В сльозах мої сестри, і браття в кайданах, —
Пів-краю в курганах.

Ми бились шалено, як гірські орли,
Але вороги нас в полон узяли,
І кинули бранців за мури, за ґрати
Кати і пілати.

І знову народ наш у владі катів,
І знову народ наш в сітках павуків,
Що кров його теплу віки випивають,
Тіла роспинають.

Візьміть мене, хмари, в безкраю блакить —
Я з скаргами хочу до Бога летіть...
Коли-ж Він не вислуха скарги народні,
Я кинусь в безодні...

1906 р.

Ха-ха! ха-ха! краса яка!
Усюди трупи... ха-ха-ха!
І хтось дурний розсипав скрізь
Рубіни крові, перли сліз.

Ха-ха! ха-ха! дивись: кати
Несуть драбини і хрести...
Ха-ха! ха-ха! голгофи скрізь,
Рубіни крові, перли сліз.

Ха-ха! ха-ха! коли-б мій брат, —
Пішли б рубіни ми збірять,
Та брата в мене відняли
І на голгофі розпяли.

Ха-ха! ха-ха! заплакав хтось...
Ти хто такий? ах, сам Христос!
Дивись... ха-ха... висить мара,
І кров тече з його ребра.

Ха-ха! ха-ха! не плач, мовчи...
Сміються сови і сичі,
Вовки, чорти скакають скрізь
В рубінах крові, в перлах сліз.

Не плач! Ха-ха... добру не вчи:
Кругом гієни і сичі...
На що їм твій прекрасний рай?
Їм трупів дай, їм крові дай...

Ха-ха! ха-ха! ти зрозумів
Бажання сов, гієн, сичів...
Ха-ха! ха-ха! смієшся ти?
Сміються трупи і хрести...

Ха-ха! ха-ха! у тебе ніж?!
Христос, Христос, себе не ріж...
Зарізав?!.. Кров ясна яка...
Ха-ха, ха-ха! ха-ха, ха-ха!

1906 р.

МОЇЙ МАТЕРІ.

Мати, мати! не журися,
Не сумуй, не проклинай...
Я і сам хожу, як смуток,
З серцем, змученим у-край...

Ой, на що-ж малу дитину
Доручала ти степам?...
Над степами сяє сонце,
І вітри літають там.

Сонце звало мене в небо,
В море неба від землі,
І про край якийсь розкішний
Клекотали журавлі.

Темні вихорі крутились,
Бились з горами вітри, —
Сам я бачив, як греміли
Сірі камені в яри.

А квітки в траві пахтіли,
Степ, як море, хвилювався,
І до мене цілий всесвіт, —
Мати, — всесвіт! усміхавсь!

І зробившись рідним братом
Вітру, простору і трав,
Кидав я нудну роботу
І в зелений степ тікав...

Не клени, о рідна мати, —
Я і сам себе клену...
Вмер би радо, так сама ти,
Знаю, ляжеш у труну.

Плачеш?... в груди б'єш, конаєш...
Я конаю, мати, й сам...
Ой... на що-ж... малу дитину
Доручала... ти... степам...

1908 р.

Яка краса: відродженне країни!
Ще рік, ще день назад тут чувся плач рабів,
Мовчали десь святі під попілом руїни,
І журно дзвін старий по мертвому гудів.

Коли відкільсь взялася міць шалена,
Як буря все живе схопила, пройняла, —
І ось, — дивись, в руках замаяли знамена,
І гимн побід співа невільна сторона.

Так спить орел, — і враз, розкривши очі,
Угледе світ, красу і простір голубий,
І легко з скель спорхне, і в небі заклекоче
Про вільний льот орлів, про ранок золотий.

Так море иноді всю ніч дримає,
І нагло хвилями, як крилами, заб'є,
І дивним жемчугом, і барвами заграє,
І очі всесвіту до себе прикує.

Летить воно, хвилюється і льється,
В обіймах сояшних і сяє, і тремтить,
І щастем все життя йому в той мент здається,
І все в путі йому і годе, і щастить.

.

І де взялись ці хвилі сніжнобілі,
Хто дивно так навчив їх грати і шуміть,
З яких ясних країн чайки ці налетіли,
Що вміють ніжно так і плакати, і жаліть? . . .

Чайки, чайки! тоді не треба плачу,
Коли іде боротьба за волю, за життя,
Коли на хмарах я вже дивний відблеск бачу
І сонця жданого блискуче вороття.

1908 р.

Небо блакитне, зелена земля,
Груші і яблуні білі...
Квітоньки милі! зірвіться з гілля...
Вітряно! квітоньки милі.

Вітер на північ летить крізь садок,
Північ, ще вкрити снігами...
Квітоньки білі, зірвіться з гілок, —
Журиться мила за вами.

Ой, полетіть, до вікна припадіть,
Мов голубки білокрилі...
Візьме на груди вас мила зогріть...
Вітряно, квітоньки милі!...

1907 р.

О, слово рідне! орле скутий!
Чужинцям кинуте на сміх!
Співочий грім батьків моїх,
Дітьми безпам'ятно забутий.

О, слово рідне! Шум дерев!
Музика зорь блакітнооких,
Шовковий спів степів широких,
Дніпра між ними левій рев...

О, слово! будь мечем моїм!
Ні, сонцем стань! в горі спинися,
Осяй мій край і розлетися
Дощами судними над ним.

1907 р.

ТІНІ.

Куди піти,
Куди втекти
Від голоса страшного?
Тікаю я
В ліси, в поля, —
І не втечу від нього.
Біжу, а він
Гуде, як дзвін,
На смерть немов,
Все — бев, та бов...
Коли ж стомлюсь,
Спочить спинюсь,
Бренять слова,
І хтось співа:
„Ой, не стій,
Сину мій,
Не топчи хоругов...
Тут лилась моя кров,
Тут я ранений впав,
Як про тебе я дбав...
Ти забув...

Ти не був ...
Ти ховавсь по житах,
По хлівах, по хатах.
Ти, як злодій, ховавсь,
Ти хотів і боявсь“ ...

І я з місця знімусь
І вперед понесусь,
А зо мною врівні
Щось летить і співає мені :
„Ой, синочку, поради́чку,
Ой, де-ж ти був, мій зради́чку,
Як в бік мене улучено,
Як в'язано і мучено,
І топтано, і валено,
І глиною привалено.
Чому не йшов хоч віченьки
Закри́ть мені на ніченьки“ ...

І я кричу
І знов лечу, —
Де люде, де огні ...
І лекшає мені.
... На досвітках прядуть,
Скрипки ведуть,
Баси гудуть,
Нічого їм не чуть ...
„Нічого вам не чуть“ ?
Питаюся у їх. —
В одмову крик і сміх.

Я згодом обійдусь
І з ними сам сміюсь...
І в шумі чую знов:
„Ой, не смійсь, сину мій,
Ще сміяться рано,
Ще димить моя кров,
Ще ятяться рани.
Ой, постій,
Сину мій!...“
І я криком кричу
І із хати лечу,
А зо мною врівні
Щось біжить і співає мені...

1908г.

Льється море, плеще в берег,
Б'ється в сірі скелі,
Мов з кайданів хоче вийти
На степи веселі.

Ой, і ми на волю рвались,
В сірі скелі били...
Море, море! глянь, — усюди
Наших хвиль могили...

1908 р.

І ВИ ПОКИНУЛИ...

І ви покинули... і ви пішли...
І в найми душі віддали,
І клад, що вам діди сховали,
На скибку хліба проміняли...
Цигани ви,
Цигани ви!...

А там, в землі, який там скарб лежав,
І скільки струн в собі ховав...
Які б то звуки розітнулисьь,
Коли б ви дивних струн торкнулись!...
Не варті ви,
Не варті ви...
.

І часом чує ліс в пільми нічній,
Як десь на кобзі золотій
Струна застогне і порветься,
І стогін скаргою польється...
„О, де-ж ви єсть?
О, де-ж ви єсть?“ ...

1908 р.

Колись здавався ти мені орлом підтятим
І в полі кинутим в агонії сконать...
Очима стежиш ти за ворогом проклятим,
Що хтів тебе ногою ростоптать.

Ти гнівом дихаєш, гориш, а не конаєш...
Щоб впитись, шарпаєш кігтями по землі,
Одним крилом круків ти відбиваєш
І сам лежиш на зломанім крилі...

Колись здавався мені ти лицарем прекрасним,
Що ліг в степу на камені спочить...
Ти важко спиш і мариш боєм щасним,
А ворог твій вже травами сичить...

Тебе взяли... Кати твої ламають руки,
Зривають твій мушкет з могучого плеча...
Дарма, дарма вниваєтесь, гадюки, —
Його рука не випусте меча.

.
Народе мій! і ти — орел, вночі підтятий,
І чом не лицарь ти, захоплений в полон?!
О, орле мій, мій велетню крилатий,
О, лицарь мій, покараний за сон!...

Чому-ж ти, орле мій, з орлами не літаєш,
А крила веслами волочиш по землі?!
Чому-ж ти, лицарь мій, на герць не виступаєш,
А вітром жалібно голосиш на ріллі?!...

І що орел, коли його орлина згряя
Не рве з землі в блакить ясного дня,
І що за лицарь ти з усмішкою льокая,
Без гордих дум, без чести і імья?!...

1908 р.

Не беріть із зеленого лугу верби
Ні на жовті піски, ні на скелі,
Бо зовьяне вона від жаги і журби
По зеленому лузі в пустелі...

І сосни не несіть на зелені луги,
Бо вона засумує в долині
І засохне в воді від палкої жаги
І нудьги по далекій вершині...

1907 р.

НА ЧУЖИНІ.

(Пісня.)

Ой, чого ти, тополенько,
Не цвітеш,
Чом пожовклу головоньку
Хилиш-гнеш?
Чом з вітрами-парубками
Не шумиш?
А змучена-засмучена,
Мов з нелюбим заручена,
Все мовчиш?

Тільки часом до хмароньки
Скажеш ти:
„Ой, хмаронько, ой, чаронько,
Не лети.
Зірви з мене це листячко,
Це листячко — намистечко
Без краси,
У рідную родиноньку,
На милую Україноньку
Віднеси.“

1908 р.

В міщанській одіжі і в рідному вінку,
Занесена сюди Бог-зна відкіль вітрами,
Дивується вона чужинному танку
І слухає „кек-вок“, сховавшись між служками....

О, Україно-мати! Зглянься, захисти,
Прости свою дочку безтямну і зрадливу,
Пошли ти янгола любовно одвести
Від круч дитя твоє сліпе на рідну ниву.

Мовчиш?... не йдеш спасти свою дочку?...
Ах, ти сама стоїш від рана і до рана,
В міщанській одіжі і в рідному вінку,
І слухаєш „кек-вок“, росхрістана і п'яна.

1908 р.

В проваллі темнім, десь на дні
Сосна чорніє на граніті...
Ніхто з живих не зна її,
Не зна й вона нікого в світі...

Над нею десь весна цвіте,
Квітки цілуються з квітками,
Сміється сонце золоте,
Річки зливаються з річками, —

Вона-ж, самотна і смутна,
В яру чорніє на граніті, —
Ніхто з живих її не зна,
Не зна й вона нікого в світі...

І тільки иноді вітри
На скелі спиняться юрбою
І гоготать почнуть з гори,
І насміхатись над сосною...

1906 р.

В пісні муки, в м'юці щастя
Вьяне все в гаю...
О, не слухай, усміхнися
І скажи — люблю.

Поцілуєш, — і від чару
Змовкнуть солові
І до ранку будуть слухать
Тільки нас гаї.

1907 р.

Дурю себе, в думках другу малюю,
Другу пещу, другу цілую...
... Відбувся шлюб... музика... сміх...
І я всміхаюся до всіх,
І я їй ніжним голубом воркую.

Коли-ж я келих повний піднімаю
За щастє випити до краю, —
В той самий мент здаля, з руїн
Розітнеться погребний дзвін, —
І я в знесиллі руку опускаю...

1905 р.

ПІСНЯ СЛІПИХ.

(Етюд.)

Дайте сліпим, дайте незрячим,
Дайте.

Дайте покараним праведним Господом,
Дайте.

Світ нам застелено чорною хмарою,
Сонечко яснее ще нам не сходило...
Ой, до труни-ж ми його не побачим...
Дайте сліпим, дайте незрячим.

Риплять вози, і ржуть коні,
Шумлять люде, як ті ріки.
Тó-то дива на ярмарку,
Тó-то дива буде!
Шумлять люде,
Як ті ріки.

Ми тільки плачем —
Бідні каліки...
Плачем, не бачим...
Дайте сліпим,
Дайте незрячим.

1908 р.

Єсть квіти такі, що ніколи не квітнуть,
Що завжди сумують з слізми на очах,
Гойдаються журно і плачуть по сонцю,
І дивляться в небо з докором німим.

А вигляне сонце, засяє над світом,
Вони усміхнуться крізь смуток йому
І важко зітхають, і тихо шепочуть:
„Ах, сонце! чому ти раніш не зійшло?!“

І ти, моя квітко, тим квітам подібна...
Глянь, — прапори мають в народніх руках,
І дзвони сміються, і волю вітають,
А ти, мов черниця, на цвинтарь ідеш.

1907 р.

Ой, була на світі та удівонька,
Трьох синів мала,
Ночі не спала,
Їх доглядала,
В чистім любистку синів своїх милих купала.

Що один з трьох синів звався Івашечко...
Бога не боявся,
Хати відцурався,
До панів найнявся,
Килимом під чоботи панські послався.

А що другий син звався Василечко...
Він потиху встав,
Скриню розрубав,
Скарби всі забрав,
Матір свою рідну, неньку свою бідну обікрав.

Що найменший з трьох синів був Незнаїчко...
Стріли його люде,
Роскололи груди,
На очі наклали полуди...
Ніколи ж він світу Божого бачить не буде.

Прийшла мати до Івашечка,
Голодная стала,
До вікна припала,
Плакала, ридала,
Руки свої схудлі простягала.

Вибіг синок, кричить, сердиться:
„Моя хата з краю,
Я тебе не знаю,
Иншу матір маю,
Її пою, її кормлю, її доглядаю.“

Прийшла мати до Василечка.
Голодная стала,
До дверей припала,
Плакала, — ридала,
Василечком ріднесеньким сина узивала.

Вибіг синок, кричить, сердиться:
Моя хата з краю,
Василя не знаю,
Инше ім'я маю,
Себе кормлю, себе пою, про себе я дбаю.“

Ой, до дому вдова повернулася,
На землю упала,
Коси собі рвала,
Життя проклинала.
До сина свого, до найменшого промовляла:

Ходім, сину мій, ходім, синочку,
Зігнімось, як лози,
Станем на дорозі,
На лютім морозі,
Може хто з прохожих зглянеться на наші сльози.“

Ідуть вони, тужать, степом, селами...
На їх голосіння
Дають їм каміння,
Лушпіння з насіння.
Велике ж Твоє, Праведний, терпіннє.

1908 р.

Ти не дивуйсь, що вьануть квіти,
Як сонце дивиться на них, —
У кого-ж стане сил стерпіти
Вогонь очей його палких?..

Ти не дивуйсь, що гаснуть зорі,
Як зійде ранок золотий,
Що хвилі ніжні і прозорі
Змивають берег кам'яний,

Ти не дивуйсь, що ніч п'яніє,
І день тріпоче по весні,
Що бідне серце в грудях мліє,
Як вгледе щастя у ві-сні.

Ти не дивуйсь, що я тобою
Став марить ночі й цілі дні, —
Була ти сонцем і весною,
І сном, і хвилею мені.

1906 р.

Щоденно вброни летять,
Щоденно вброни кричать:

„Там спалили,
Там убили,
Там піймали,
Там забрали,
Посадили,
Осліпили
І згноїли...
Кра-кра-кра!

В хаті холод,
В шлунку голод...
А з попом у хату з хати
Ходе смерть дари збирати:
Піп з кишенею пустою,
Смерть вмірає під вагою,
Чорт на скрипці ззаду гра,
Топче трупи!... кра-кра-кра!

Шо ж ви дивитеся? — плачте!“

— Чорні ворони, — не крячте...

Ми оглухли, — ми глухі...

— „Як же стали ви такі?“

— Нас дурманом обпоїли,
В наші вуха цвяшки вбили,
Наші голови скрутили
І такими жить пустили...

День ми днюєм, ніч ночуєм,
Все ми бачим, а не чуєм
І ніяк ми не згадаєм,
Що зробилось з нашим краєм,
І не знаєм, — божевільні, —
Чи в неволі ми, чи вільні...

Раз ми вільні, — на-що військо?
„Що в кишені“? „Як назвисько?“
А не вільні, — чом до січи
Нас ніхто уже не кличе?

Нагло вóрони знялися,
Буйним сміхом залилися...

— „Кра, кра, — вільні! кра, кра, — вільні!
Божевільні, божевільні!“...

1908 р.

Везли їх, зраних в борні з салдатами,
Везли їх, стомлених в тюрмі за ґратами,
Везли, щоб там, в краях холодних
Згноїти велетнів народніх,
Крилаті іскри погасить
І знов дурити і душити.

В сльозах затриманих, з палкими муками,
Вони прощалися з полями, з луками,
Навік прощались з краєм рідним,
З своїм сліпцем — народом бідним,
Несли в чужинну сторону
І мов лягали у труну.

І ось, вони на мить одну спинилися
І на селян крізь ґрати задивилися,
А ті стояли, як камінне, —
І хтось, лузаючи насінне,
Дививсь на вікна і сміявсь:
„А що, голубчику, попавсь?“

1907 р.

Доки ви будете ждати, кам'яні,
Доки отруєні будете спати?!
Встаньте! давно проспівали півні,
Небо вбірається в ранішні шати,
Схід чорвоніє в кривавім огні.

Кличте калік і дітей понесіть,
Станьте вгорі на зруйнованих мурах,
Землю святую сльозами зросіть...
Тихо заграйте на рідних бандурах,
Небу свої каяття принесіть.

1908 р.

Прокляття, розпач і ганьба!
Усю пройшов я Україну,
І сам не знаю, де спочину,
І де не стріну я раба.

Зректись себе, забудь ім'я,
Всесвітнім соромом покритись,
І, не соромлючись, дивитись, —
Це дійсність, сон? — не знаю я...

О, краю рабський, скільки сліз
Було в мені... і ласк, і втіхи...
Які чудовні трави-ліки
Для ран твоїх в собі я ніс...

Ти п'яний спав... А я горів,
Душа ставала крем'яною,
І не слова тепер спокою,
А іскри креше з неї гнів.

І їх, як зерна, кину я
В твоїх полях, степах і луках,
І, може, ти в пекельних муках
Згадаєш згублене ім'я.

1908 р.

Хай наші вчинки божевільні,
Хай дикий шаль в самій меті,
Але ми гордим духом вільні,
І наші душі золоті.

Як дзвони в горах серед тиші,
Густимуть наші імена...
Їх хвиля місто розколише,
Їх грім на селах залуна.

Що смерть?! брати мої, — могила
За нас казатиме всяк час,
І вільний льот народні крила
Направлять весело до нас.

1908 р.

Стою, дивлюсь на вас з докором...
А душу біль і жаль пройняв...
Я вам повірив — аматорам
І гру борнею уявляв.

Рубались, сіклись ви, кололись,
Упавши, ворога кляли,
І знов — то левами боролись,
То сльози жалібно лили...

Вразили ви мене до краю
І всі осталися живі...
А я... я в муках уміраю...
А я тону в своїй крові.

1908 р.

Одну я любив за веселість,
Другу я за вроду кохав,
А третій за сояшний усміх
Квітками дорогу встилав.

Ти зовсім була не вродлива
І завжди, як вечір, смутна...
Чого-ж ти з усіх моїх милих
У серці осталась одна?!..

1906 р.

О, правда! мій народ смішний безкрає...
Сліпий, горбатий і чудний,
Він старцем з лірою блукає,
І навіть, — хто він, — він не знає, —
Такий... безпам'ятний такий!..

Але я всім вселюдно признаюся, —
Я — син його, я — старців син...
За руку, гляньте, з ним беруся
І завжди з ним іти клянуса
Кудись на гори із долин.

Брати! Ваш глум і дикий сміх лунає!..
Людці!.. Ні, той на вік ганебний син,
Хто п'є і їсть і в злоті сяє, —
А батько руку простягає
І на ніч спати йде під тин.

1907 р.

На цвинтарь сумно не ідіть,
В жалобі не ридайте...
Погляньте вгору на блакить
І в ній весну познайте.

Весна летить,
Весна шумить...
Розвійте чорні думи,
Ловіть весняні шуми.

Народ не вмер, народ живе,
Хвилює по Руїні,
І мова плеще і пливе
Річками по Вкраїні.

Вона жива,
Вона співа, —
Чого ж ви всі в задумі?
Кохайтесь в ріднім шумі.

Кохайтесь в шумі чарівнім,
Душею росцвітайте,
Несіть квітки й любистки в дім
І лави застеляйте.

Розвійте сум
І пийте шум
І ждiть ясної долi,
Що рве колосся в полі.

1909 р.

Як прекрасна царівна у казці старій,
Заворожена відьмою, злою,
Спить нетлінна століття в могилі сирій
І нетлінною сяє красою, —

Так і ти, Україно, лежиш у труні,
І заклята навек, і забута,
І без жалю за щось у кайдани страшні
Закула тебе мачуха люта.

Але явиться лицарь колись молодий,
Вирве з рук тебе в мачухи злої
І тебе поведе він у день золотий,
Як царівну, для долі ясної.

1908 р.

Хіба не бачите, що небо голубіє,
Що сонце ранками всміхається ніжніш,
Що вся земля в якімсь чеканні дивнім мліє
І легше дихає, і дивиться ясніш.

Хіба не чуєте, про що вітри шепочуть,
І як з зітханнями зливається їх сміх...
Хіба не чуєте, — як голуби туркочуть,
Як краплі котяться і падають із стріх.

Хіба не вірите, що скоро день засвіте,
Що сонце наше вже з-за обрію встає,
Що хід його спинить ніщо не зможе в світі,
І цвіту нашого ніщо вже не уб'є!

1908 р.

З ПОЕМИ

„ЩО - РОКУ“...

Снігу, ой снігу якого!...
В білих снігах потонули
Гори, степи і долини...
Наче чекаючи любого гостя якогось
Радий господарь
Свитку свою розіслав по дорозі,
Свитку свою з найбільійшої вовни,
Свитку свою ненадівану й разу.

Наче тут паслися гуси у-ранці,
Скублись, кричали,
І пух свій роскидали білий.

Наче тут віяли тихо вітри,
Віяли тихо, й несли
Хвилі вишневого цвіту.

Наче якась багатирка, свавільна, і горда
Всюди роскидала рядна й полотна :

„Гей, мов, дивуйтесь,
І заздріть, сусіди!

В кого з вас скриня повніша в коморі!?
Хто тут посміє з вас вийти і крикнуть:

„В мене добро моє
Виткано тоньше!
В мене добро моє
Випрано краще й біліше!“
Яж не боялась
Зімового ранку
Вийти на річку
І прати до самої ночі.

Я не лякалась морозу жижкого:
Хай він обгортує стан мій дівочий,
Хай він як парубок вьється круг мене,
Стискує руки
І в щоки цілує.
Боже мій! Скільки ж то лиха від сього!
Що як в той час
Від його поцілунків —
Мак на щоках моїх палко розквітне?! —
Може краса моя бідна зовьяне!?!“

.....
Снігу, ой снігу якого!

.
Місяць купавсь в океані,
Грався, як злотний дельфін,
Кидався в хвилі
І знов вилітав,
Бризкав,
І струшував срібло із себе.
Падало срібло,
Лилося на землю
І сріблило мрії землі.
А ніч...
Свої коси чесала,
Сплітала їх дрібно
І знов розпускала,
І знов роскидала
По плечах смуглястих своїх.
В повітрі чиїсь
Поцілунки дзвеніли,
 І гасли,
І знов розцвітали
Зливались,
Сплітались
І вьяли в вінках.
І хто може знати

Чиї то були поцілунки?
Чи то солові щебетали,
Чи капали роси з туманів,
Чи трави співали квіткам?
Хт́о з нас завісу
Таємної ночі розкриє...
У день
Ми б усе одгадали.
Усе б на частки поділили,
А ніч
Тільки землю обніме —
І ми вже безсилим стали;
Тільки ми срібного келиха ночі
Злегка торкнулись устами, —
Ми вже обпоєні чаром.
Казкою
Ніч і життя
І весь світ нам здається.
Годі тоді нам
Розгадувать тайни.
Думаєм ми
І не знаєм —
Що воно сталося
З нами самими.

1904 р.

.

Вітер віє, віє, мліє,
Навіває срібні сни,
Навіває злотні мрії,
Чеше кучері Весни.

То загляне в чорні прірви,
То злетить в блакить ясну,
То пелюстки білі зірве
І посипе на Весну.

То замовкне, то заграє,
То всміхнеться, то зітхне...
З кожним з нас таке буває,
Як коханнє спалахне.

.
Вітер любе,
Світ голубе,
Обнімає,
Пригортає,
Струмнем ллється,
Шовком влється,
Шуми носе,
Суше роси,
Сам не знає,
Що кохає.

Прилетить над море синє
І на мить свій льот зупине
І до хвиль простягне руки, —
І поллються з моря звуки,
Наче з арфи золотої, —
Тихі звони, тихі бої;
 Все шептання...
 Все зітхання...
Але вітер вдаре в струни —
І гремлять із хвиль перуни,
Море стогне, плеще, грає,
Береги гранітні крає

І кричить і в білій піні
Сріблить, білить хвилі сині...
 Але ось рука втомилась,
 Хвиля впала і розбилась,
Знову море грає тихо,
Знову арфа ледве диха...
Ще рука на струнах мліє,
А вже вітер зводе вії
І на камені, на скелі
Лове сни свої веселі.

.
Зелено, любо усюди!
Наче стоять на землі
Свята зелені,
Клечальна неділя!
В мріях дрімає земля,
В щасті раює природа.

Наче з якогось далекого хутора
Дівчина йшла на весілля в село,
В південь гарячий ішла і стомилась,
І відпочити лягла і заснула,
Тяжко заснула в житах на межі.

Сниться їй сон:

Наче козак в золотому жупані
Зтиха підїхав на білім коні
І задивився на неї прекрасну,
І зачарований довго дививсь нерухомо, ...
Потім поволі схилився з сідла
І обпалив її красні уста
Довгим палким поцілунком.
Знявся... і зник на коні.
Дівчина крикнути зразу хотіла,
Словом його перейняти —
Мертві уста.
Хвилею щастя залита

Дівчина бідна зомліла...
Спить вона тяжко, а хвиля її заливає,
Вщерть переповнює щастем істоту,
Ллється і ллється,
Плеще і плеще.
Хочеться дівчині всесвіт обняти,
Щастем усе напоїти,
Матірью стати...
Спить вона й чує, що наче рости починає,
Більше, все більше і більше росте...
Ось вона стала велика, велика...
Землю усю зайняла.
Спить і раює прекрасна!
Коси її расплелися,
Хвилями вьються в степах.
Килимом пишним лани покриває
Плахта її.
Маком червоним цвітуть на городах
Рукава її.
Ллються річками по луках зелених —
Дівочі стрічки.
Сяють розкидані збоку дукати —
Ставки і озера.
Спить вона довго
І... нагло —
Очі ясні розкриває!..
Сонце ще дужче горить...
Зелено... любо навколо!

.....
Що холод, як сонце
Огнем розлилось,
Що розум, як серце
Полюбе когось?!

Снігами-думками
Коханне туши,
А іскри крилаті
Несуться з душі.

Що розум холодний,
Як займеться кров,
Як світу потрібна
Єдина любов.

1910 р.

В С Т Е П У.

Розцвіли дзвіночки квіти,
Ніжні дзвони із блакїти!..
Сонце море сонця льє...
Хтось у дзвони тихо бьє...

Хтось у дзвони тихо дзвонить,
Бог, чи коник степовий, —
Я не знаю: в травах тонить
Той дзвонарик світовий.

Я молюся небесам.
Віра в мене дужча криці, —
Степ — один суцільний храм!
Скрїзь церкви, церкви, дзвіниці,
Спїви, дзвони, фіміам.

Я молюсь. Душа моя
Скрїзь в повітрі розлилася...
Степом, небом пройнялася
Світ в мені і в світі я.

Стань, дівчино, стань!
Стань, дівчино, маків цвіте,
Дам тобі я кращі в світі
Не каміння — самоцвіти
І коралі подарую,
Тільки... стисну, поцілую,
Пожартую, помилую...
Глянь же, хоча глянь!..

Обернулась враз.
Відра скинула на плечі
І сміється і щебече:
„Ти говориш не до речі;
Хто ти — як я можу знати:
Чий ти єсть і відкіля ти...
А як мати вийде з хати,
Та угледе нас?“

І пішла собі...
І іде, не йде — літає,
Набік відрами хитає,
В хвилях-травах поринає;

А у мене в серці муки,
Вьються муки, мов гадюки...
Наложу з роспуки руки —
Буде гріх тобі!

Гори сплять, повіті млою.
Спить давно уся земля, —
Тільки з мукою страшною
Не засну до ранку я.

В сяйві місячнім блукають
Голубі отари хмар...
То пасуть ся, то лягають,
То спускаються у яр.

Не засну я... мучать думи;
Не горів я і погас,
А народ мовчить в задумі
І чека в останній раз.

Море б'є в граніти темні, —
Чорний демон б'є крилом,
І сичить слова таємні,
І сміється над рабом...

Не засну я... Гнів голодний
П'є і сушить кров в мені,
І несеться шум народний
І пів неба у вогні!

Справді... Небо в злоті грає,
Хтось вінок із хмари в'є...
Не засну я... сил немає, —
Ранок радісний встає!

Вийди, змучена людьми
І одурена думками,
Снами, мріями, казками —
В лісі будем тільки ми.

В лісі дзвонять солові,
Виливають щастя в звуки,
Виливають в звуки муки,
Світові, твої, мої.

Вийди! я нарву квіток
І встелю тобі дорогу,
Як улюбленій, — як богу,
Бо єдиний ти мій бог.

Вийди, в муках каяття
Я обмиюсь сліз дощами
І терновими кущами
Я ще раз пройду життя.

Стану я в своїй крові,
Наче голуб білий, стану,
І розкрию свою рану,
В рані — рани світові.

І коли б уста твої
Не скривилися в прокльони,
В мене в серці вдарять дзвони,
Заспівають солові.

З небом, з Богом я зіллюсь,
З саявом Вишнього, з тобою, —
Кожний нерв зроблю струною,
Сам я арфою зроблюсь.

Як блаженний, я піду
В гору кручами, ярами,
Буду ставить тобі храми,
Доки в небо не ввійду.

Косять коси,
Луг голосе,
Косять, косять косарі;
А в моїй душі співають,
Срібло струн перебірають,
Грають, грають кобзарі.

В оксамитах,
В сріблі, в злоті
Виступають козаки...
Косять коси,
Ноги босі
І деряві сорочки.

Підійшов я,
Привітався
І звертаюсь до юрби:
Ось ви в злиднях, босі й голі,
А чи прагнете ви долі,
Чи готові до боротьби?!

В оксамитах,
В сріблі, в злоті
Виступають козаки...

Косять коси,
Ноги босі
І деряві сорочки.

Хтось всміхнувся,
Обернувся
І промовив мені враз:
„Ми, паничу, луки косим —
І вже вас ласкаво просим:
Потурбуйтеся за нас.“

Косять коси,
Луг голосе
Гнуться низько косарі,
Гнуться низько...
Тане військо...
Замірають кобзарі...

Раз в майову нічку,
В темну ніч весни
Ми ішли ловити
Невловимі сні.

Ми ішли прикриті
Крилами пільми, —
Вперше щастя красти
Зважилися ми.

У кущах бузових
Згинула тропа, —
Спала баба-доля
Пьяна і сліпа.

Спала баба-доля,
Люта, навісна,
А в руках у неї
Папороть ясна.

А під боком в неї
Лаври і вінки,
Перли, діаманти,
Золота мішки.

Спить не ворухнеться
Баба на траві...
Все її лахмітє
У моїй крові.

— „Тихше! говорю я,
Не збуди її...
Як необережно
Дзвонять солові!

Як необережно
Воркотять струмки...
Але наше злото,
Лаври і вінки!

О, моя голубко,
Глянь: навколо — лад!
Казкою здається
Сей вишневий сад.

Як же випадково
В темну ніч весни
Нам влетіли в руки
Полохливі сни!“

І, як двоє скрипок,
Заспівали враз
Наші поцілунки
У весняний час.

Заспівали звуки!
Піснею знялись!
Золото і лаври,
На-що ви здались?!

І здрігнула баба...
Глянула на нас, —
Все згребла, схопила
І побігла враз.

Гнались ми за нею
Й досі женемось...
Слід її жорстоко
Замітає хтось.

ДЕСЯТЬ ЛІТ.

Десять літ минуло, як пісні крилаті
Вирвалися з серця на широкий світ,
Побули в хоромах і в селянській хаті
І вернулись знову через десять літ.

І одна сказала: „я літала всюди,
В-осени співала людям про весну,
Падала проміннем на холодні груди,
Проганяла думу чорну-навісну.

Я співала людям — як живуть русалки,
Як у лісі темнім папороть цвіте,
Як ловили щастє неводом рибалки,
Як на небо впало сонце золоте.

І мене любила дівчина школярка,
І жила я часом в серці юнака...
І пливла я вільно, як по небу хмарка,
Тиха і безжурна, ніжна і легка.“

І сказала друга: Теж була я всюди,
Кликала, боролась, бурею ревла,
Кидала каміннем у порожні груди,
Гнівом, як залізом вогняним, пекла.

О, коли б я знала—краще б не родилась,
Поламала крила, зогнила в багні...
Десять літ змагалась! Скаржилась! Молилась!
Билася об скелі мертві, камяні.

Крику ран смертельних не почують вуха
Вільних в рабстві власнім і в ганьбі рабів,
Очі їх не вглядять крил святого Духа,
Що над ними віяв і ридав без слів.

З міст я бігла в села, на лани, на луки,
Кровью говорила, — кровью і зійшла.
Досить мужикові і своєї муки, —
Куркою б прожити з крилами... орла“...

...І замовкла пісня і зложила крила...
І нічим не міг я втішити її...
А глибока північ всі шляхи укрила...
О, розбите серце, о, пісні мої!

Р. 19^{13/1}, 17.

Живу в якимсь чаду — тумані...
Лечу на дикому коні
В краї таємні і незнані,
А там, у рідній стороні,
Сумують образи кохані.

О, як давно я всіх їх кинув
Утік і слова не сказав, —
Коня, як злодій, осідлав
І вітром в темну ніч полинув...
Чому не впав, чому не згинув!?

Вернутися б, упасти в ноги,
Але затримати тепер
Уже коня немає змоги,
І вкрила курява химер
Усі стежки, усі дороги.

Лечу в якимсь диму — тумані,
Навколо привиди страшні,
Краї пустельні і незнані...
А там, у рідній стороні,
Сумують образи кохані.

1913 р.

Лебеді плавають! Лебеді плавають
В місячнім сріблі, в срібнім саду...
Жду я на березі, жду лебединої,
Дивної пісні я жду.

О, проспівайте нечувано солодко,
Я ж проспівую свою
Слізьми неvtішними, кров'ю гарячою
В ріднім, далекому краю.

Відень. 1912 р.

Хосьть постукав в моє серце...
О, який знайомий стук!
Скільки він навів смутку,
Дивних спогадів і мук...

Скільки він розлив тривоги
І проміння, і тепла...
О, невже любов се знову
Несподіванно прийшла?!

1912 р.

Люблю, люблю, а що — не знаю:
Повітре, може сонце, день,
Траву шовкову, цвіт вишень, —
Комусь я руки простягаю,
Але кому — кого спитаю?!

Мовчать квітки і день квітневий,
Дерева моляться без слів,
І спів пташиний занімів,
А вітер теплий, полудневий
Шепоче щось кріз сон рожевий.

Забудусь! в тиші раювання
Нехай мовчать уста мої!...
Аж стрепенулись солові!
І враз на всі мої питання
Озвались піснею кохання.

1915 р.

Тепер в маю, тепер весною,
Коли цвіте весь Божий світ,
Зацвів небесною красою
Очей твоїх небесний цвіт.

І се весною, се в маю
Обсипав душу він мою!

Шумлять — співають ниви, луки...
Як пісня — вся душа моя,
А де її слова і звуки?!
Мовчу, мовчу о, Боже, я.

Ні, ні! Тепер, тепер, в маю,
Скажу, признаюсь, що люблю!

1912 р.

В червоній мантії, з мечем, без слова,
Він став і жде...
Яка усмішка загадкова,
Яке обличчє молоде!

Іди, чужий!... або лишися з нами,
Налий вина!
Промов до нас громами, блискавками,
Оглухла наша сторона!

Р. 19 1/13

Не нам, не нам осміяним сміятись,
Не нам скаліченим іти,
Німим — піснями заливатись,
Сліпим — відшукувать світи.
Не нам ловить в небеснім морі
Зорі.

Не нам, —
Орлам!

А ми давно свої згубили крила
Та чи й були вони у нас?!
Нудьга нам байку утворила,
Непевні барви кинув час,
І ми повірили правдиво
В диво...

Мана
Одна!

Родились ми холодними мерцями
І уявили з себе щось,
І нам з порожніми серцями
Комусь кричати довелось:
Вперед! Вперед! Самоофіра!
Віра

В мету
Святу!

Кричали ми на площі і в пустелі,
Жили віки в короткий час,
І чули нас, здається, скелі,
Але ніхто не слухав нас,
Бо не носили прапори шовкові
Крові.

А кров —
Любов.

А де нема любови і страждання,
Там не живе, не б'ється і життя...
І доведеться нам під людське глузування
Спинить свій галас без пуття,
А замість нас великий встане раб в кайданах,
В ранах.

Огнем,
Мечем!

· 1913 р.

Італійська ніч підкралась,
Розлила солодкий чад;
Десь здаля луна озвалась
Фльорентійських серенад.

Марить море Середземне,
Ледве лащить береги...
Щось жагуче, щось таємне .
Палко диха навкруги.

...Не заснула, сні не снілись,
Одчинила двері в сад:
В тіло, в душу покотились
Срібні хвилі серенад.

Ніч проміння позбірала
І змотала у клубок...
Наче тінь жива упала
Біля ганку у куток.

Наче тінь ламає руки
І страждає, як жива,
І розказує про муки
І пригадує слова.

.

Тихо море щось воркує,
Ледве лащить береги...
Хтось милує, хтось цілує...
Ніч вартує навкруги.

Італія 1913 р.

ТИ НЕ ПРИЙШЛА.

Ти не прийшла в вечірній час...
Без тебе день вмірав сьогодні,
Без тебе захід смутно гас,
І сонце сходило в безодні...
Ти не прийшла в вечірній час.

Тебе, здавалось, ждало море,
І все не гасли скелі гір,
І все дивилися в простори...
І довго їх останній зір
Шукав тебе і гас на морі.

Ти не прийшла в вечірній час...
Самотно сонце попрощалось,
І сумно, сумно день погас...
Когось, мов, серце не дождалось,
Хтось не прийшов в вечірній час.

Італія 1913 р.

I

Коли твоє убранне біле
Зільється з білим шумом моря,
І тільки хустка червоніє, —
Мені здається, — квітне квітка
На березі пустельнім моря.

Мені здається — наче бризнув
Хтось кровью... Наче вирвав
Хтось серце друга. Взяв і кинув!
Воно ж спинилося в повітрі
І ще ясніш цвіте любовью.

II

Коли струнка, граційна, боса,
В своїм рожевому убранні,
Ти ходиш в день палкий над морем,
Мої думки летять на Нігер,
На берег Нігера далекий,
Де, може, в сей же час, фламінго
Дрімає-журиться самотний
І в снах тебе над морем баче.

Італія 1913 р.

В долини тихий сон летить
І срібну сутінь розливає. —
На горах жертвенник курить,
На горах жертвенник палає, —
Ще хтось вартує, хтось не спить.

Так ми спимо невільним сном,
Душа зневірена дримає,
А хтось над нами б'є крилом,
За нас змагається орлом,
За нас живе і умирає.

Італія 1913 р.

Не чують наших слів ні кат, ні брат, —
Не чують:
Тепер гремлять громи гармат,
Пророками віщують.

* * *

Не бачуть наших сліз і молитов, —
Не бачуть:
Тепер не сльози ллються, — кров!
І очі кров'ю плачуть.

* * *

Тепер, хто хоче жить, в огні
Палає.
В землі, в повітрі, на коні,
Як лицарь умірає.

* * *

А ми каліки і старці
Ридаєм,
І може гинем, як борці,
Але за що — не знаєм.

1916 р.

Зіма... і пролісок блакитний!
Навколо ще лежать сніги,
А він всміхається привітний,
А він вже скинув ланцюги!

Така і ти! Ще ніч навколо,
Весь край в руїнах і хрестах,
А в тебе сміх, безжурне чоло
І пісня ранку на устах.

Р. 19³¹/III 15.

І знов німа моя рука,
І третій день я вже прихожу
 Без вінка.
Ах, я сплести вінка не можу.

Не можу я руки звести.
Найменший рух зробити нею...
 О, прости,
Візьми на спомин сю лілею.

1914 р.

Я знаю, — тяжко вам... і чую я докори :
„Ти наче зрадник кинув нас,
І щастя власного пішов шукать в простори,
В такий страшний, проклятий час“... —

Схиляю голову, становлюсь на коліна...
Простіть мене, брати мої...
Нехай простіть мене і Мати-Україна,
О, не забув, не зрадив я її.

Я, справді, кинув вас, мої степи і луки,
Та де б не був я, завжди, скрізь,
В моїх піснях стогнали ваші муки,
Тремтіли роси ваших сліз.

Чому ж вагаюсь я розкрити свої змагання,
Усю пожежу дум моїх...
Але як соромно в часи свого конання
В знесиллі згадувати їх...

О, як я тяжко вас любив колись в дитинстві,
Мої степи, мої лани!
І кинув вас... Але в своїм злочинстві,
Сліпий, не бачив я вини.

Я марив лицарем з'явитись перед вами
Гінцем і вістником життя!
І ось стою з порожніми руками
В сльозах ганьби і каяття.

Хай громом присуд ваш мене ударе,
Хай серце проймуть блискавки...
О, рідний гrome, рідні хмари,
О, смерть від рідної руки!...

Коли б ми плакати могли,
Які б річки з очей незрячих,
Які б річки із сліз гарячих
По Україні потекли!
Коли б ми плакати могли...

Коли б ми вірити могли,
Які б ми витерпіли муки,
Яку б вагу взяли на руки,
Які б хрести ми понесли!
Коли б ми вірити могли...

Коли б ми гніватись могли,
Які б пожежі засвітили,
Які б кайдани ми розбили,
Якого б ката розпьяли!
Коли б ми гніватись могли...

Глузуйте, кпїть над рідною землею,
Вкривайте склом і терном нашу путь,
Вби айте нас байдужістю своєю, —
Призирством діти вас убують.

* * *

На батька син оганьблений не гляне,
Зрічеться матері бестямної дочка,
І Гонти гнівний дух з могили встане,
І піде тїнь Залізняка.

* * *

Даремно б ви упали на колїна,
Об землю билися в тенетах каяття;
О, не простить вас гнівна Україна
За вік ганебного життя.

* * *

І в ранок той, коли ударять дзвони,
І вас на суд народній приведуть,
Із тисяч уст розїтнуться прокльони,
І вам на голови впадуть.

Хай плачуть струни, хай сльози льються,
Хай пісню нашу несуть вітри, —
Колись заплачуть ті, що сміються,
Колись в безодні впадуть з гори.

Колись на нивах, слізьми политих,
Росквітнуть дивні квітки весни,
Колись на нивах, квітками вкритих,
Бабками будуть літати сні.

І вільно в грудях серця заб'ються,
І зйдуть тіні із нив в яри...
Хай плачуть струни, хай сльози льються,
Хай пісню нашу несуть вітри.

Знов лечу я над степами,
Над смарагдом нив...
Дух, що з муки народився,
Тіло окрилив...

Не цвіте уже усмішка
В мене на устах,
Не зриваються привіти
В золотих словах.

І не тішить мене ранок,
Як сльоза, ясний.
Я лечу спокійно, просто,
Тихий, мовчазний.

Я несу в душі зміцнілій
Вечір, захід свій,
Дорогий безцінний попіл
Спалених надій.

Я лечу на зустріч ночі
В тихому краю,
Щоб на груди їй схилити
Голову свою.

Зірку з іскрою малою
Залишаю я...
Збережи маленький вогник,
Зіронько моя!

1916 р.

Так, як Данте любив Беатриче,
Як Петрарка Ляуру любив,
Так люблю я тебе, моя пташко,
Хоч тобі я і серце розбив.

Так вже дивно буває на світі: —
Друг найближчий—і ворог же твій..
Від руки найніжнішої рани
Заживають в могилі одній.

Ні, душу мучити свою
Я більше вже не можу...
Тепер я іншу вже люблю,
На тебе... схожу.

О, легко як мені іти
З своєю молодою!
Вернулась молодість! і ти...
Стоїш живою.

Від слів її щасливий я,
А серце, як шалене!...
Немов рука... рука твоя
На серці в мене.

Ні, душу мучити свою
Я більше вже не можу, —
Тепер я іншу вже люблю,
На тебе схожу.

Нагадала ти сонце моє,
Що мені вже проміння не льє,
Що зайшло, закотилось за гори
В голубі, неоглядні простори.

О, зайшло, закотилось! І зійде мені
Тільки в мрії моїй, в далені, в далені...
І польє на скривавлені рани
Свої сльози, докори, догани...

1916 р.

Нехай сніги лежать, як килим,
Нехай хоч цілий вік метуть!
Дарма: мені над снігом білим
Квітки очей твоїх цвітуть.

Нехай мороз всю ніч шаліє
І тоне в темряві земля, —
Мене здаля, як сонце, гріє
Усмішка сояшна твоя.

Нехай зима мій волос вкрила, —
У серці квітень розцвіта!
І знов назад, рознявши крила,
Мої вертаються літа.

Ланцюги... Могили... Мури...
Сумно, тихо, мертво скрізь...
Мов розбиті всі бандури,
Мов немає більше сліз.

Де ж співці, що нам співали,
Де великі кобзарі?
Чом дзвонити перестали
На дзвіницях дзвонарі.

Тихо, тихо... скрізь руїни,
Мовчазливий плач кісток, —
На могилу України
Хоч би кинув хто квіток.

На могилу?! Ні в'язниця —
Не могила, не труна.
Хай конає в ній орлиця,
Але ще жива вона!

Ще горять у неї очі,
Ще палають в ній думки!...
Гнівню пазур пазур точе
І шпурляє блискавки.

.....

Де ви? де ви?! час минає,
Божа правда в світ іде.
Божа правда вас питає
І не знайде вас ніде.

1915 р.

Не ніч-страховище лякає,
А чим зустрінем світлий день...
В порожніх душах в нас немає
Ні слів, ні квітів, ні пісень.

Ах, нащо співи, привітання,
Коли б було в нас каяття,
І гнів, і сором, і бажання
Ясного, вільного життя.

Коли б ми обрії широкі
Життя нового обняли,
І з пущ, з ярів людські потоки
На гори, вгору повели!

1916 р.

Ти все любиш його безнадійно,
Моє щастя і сестро моя...
О, для мене ти рідна подвійно,
Бо люблю безнадійно і я.

Будем разом ридати по мрії,
Ти по ньому, а я по тобі,
Доки серце в огні спопеліє,
Доки очі погаснуть в журбі.

Про світ ви марили, і ось світає...
Дивіться: хмари вже в огні...
Чому ж так мало вас стриває
Схід сонця в рідній стороні?!

Схід сонця жданого! Світає!
Наш дивний ранок, день іде!
Хіба сліпі ви: сонце грає,
Життя шумує молоде!

Як сніг, тумани ночі тануть,
В квітках палає небосхил...
Як ви не встанете, то встануть
Мерці великі із могил.

1916 р.

Хвала і честь вам, гречкосії!
В холодну зіму на полях
Вас безліч падала в боях
За славу мачухи Росії.

А що, як инший час настане,
Коли застогнуть буруни,
І рідна Мати із труни
Рабою-страдницею встане?

О, ви, що там не чули зради
І проливали братню кров,
Чи тут ви йти готові знов
На смерть, на бій, на баріади?

Чи перший крик і брязкіт зброї
Розвіє всіх вас по кутках,
І Воля з прапором в руках
Впаде за вас без вас, герої?...

І Україні скрутять руки,
В залізо знову закують,
Йй в саму душу наплюють
І поведуть на глум, на муки...

О ні! тоді за вас каміння
На цілий всесвіт закричить...
Порветься в Господа терпіння,
І сам Господь з мечем злетить!

1915 р.

Ходімо плакати, молитись і конати,
На трунах наших мрій і снів...
В самотній пустці вмерла наша Мати
І прокляла синів.

Чого ж ти дивишся? Про що мене питаєш,
Чому о, змучена, не йдеш?
Чому очима серце краєш,
Огнем мене печеш?

Я зрозумів тебе... Пів краю ти сходила,
І наскрізь ліс незайманий пройшла,
Знайшла загублені в нім крила
І спільників знайшла.

О, мечу мій, о, Орлеанська Діво!
На вік я вірний, лицарь твій;
Я мов прозрів... і ясно бачу диво
В пустелі сій.

Поглянь, поглянь: корогви мають
І в дзвони рідні руки б'ють,
І влад полки ідуть, ступають.
Мов ковалі кують.

Вперед! вперед...

1916 р.

Воля!? Воля!? Сниться, може?
Друже! Брате! говори!
Що? народ? салдати!? Боже!
Бій... червоні прапори!..

З тюрем в'язнів випускають!?
Прилучаються міста!..
Далі, далі! Хай співають
Золоті твої уста.

Марсельєзу! швидче б ранок!
Чом так тихо на селі?!
На дзвіницю! вже світанок!
Люде! Воля на землі!

1917 р.

1 МАЯ.

Червоні прапори, куди не кинеш оком,
Цвітуть на вулицях, як макові квітки,
Під ними хвилями, нестриманим потоком
Ідуть і йдуть робітники.

В щасливий край розрівняна дорога
З віків неправд усіх веде трудівника;
В очах його і в руках перемога,
В ході — удари молотка.

О, марсельєзо, бий в серця черстві, холодні,
Глухих, сліпих під прапори скликай,
Зови народ на свято всенароднє,
Веди народ в обітний край.

19 19; IV 17.

ПІСНЯ.

Живи, Україно, живи для краси,
Для сили, для правди, для волі!..
Шуми, Україно, як рідні ліси,
Як вітер в широкому полі.

До суду тебе не скують ланцюги
І руки не скрутять ворожі:
Стоять твої вірні сини навкруги
З шаблями в руках на сторожі.

Стоять, присягають тобі на шаблях
І жити і вмерти з тобою,
І прапори рідні в кривавих боях
Ніколи не вкрити ганьбою!

1917 р.

Крики... Усміхи привітні...
Прапори... пісні...
— Будьте мужні, непохитні,
Єдністю міцні!

Свято волі... скрізь бенкети...
Мрій, надій рої...
— Зброю в руки! за мушкети!
Будуть ще бої!...

Де дівались пуга, ґрати...
Люде, як брати...
— Вартові, вночі не спати!
Пильно стерегти!

Розчинилися темниці...
Друзі серед нас...
— Будьте тверді, як із криці:
Бавитись не час!

Скільки сонця і блакиті —
В небі на землі!...
— Чи рушниці всі набиті?
Гострені шаблі?

Гей, стрільці, як слід влучати
І назад не йти!
Вартові, вночі не спати!
Пильно стерегти!

1919. III 17.

Співають, сміються, а я не сміюсь,
А я ще примар і страховищ бвюсь...
Мій мозок і тіло ще душать кайдани
І палять огнем незагоєні рани.

Я тільки підвівся, я тільки встаю...
Ще сонце не впало в безодню мою,
Хоч десь надо мною життя вже бує
І пісня широка, як воля, лунає.

Я — наче невольник, що нагло вночі,
Прокинувсь і чує десь близько... мечі!
І ледвє схопився, щоб стати на ноги,
Як вже загреміли пісні перемоги.

30/II 17.

ЛЕБІДЬ.

На болоті спала згряя лебедина.
Вічна ніч чорніла, і стояв туман...
Спало все навколо, тільки білий лебідь
Тихо-тихо сходив кровью своїх ран.

І співав він пісню, пісню лебедину,
Про озера сині, про красу степів,
Про велике сонце, про вітри і хмари,
І далеко нісся лебединий спів.

Кликав він проснутись, розгорнути крила,
Полетіти небом в золоті краї...
Тихо-мирно спала згряя лебедина,
І даремно лебідь звав, будив її.

І коли він вгледів, що брати не чують,
Що на вік до себе прикував їх став, —
Закричав від муки, вдарився об камінь,
Зранив собі груди, крила поламав.

Чорна ніч чорніла, не світало в ранці,
Ввечері далекий захід не палав...
Тихо згряя спала, тихо плакав лебідь,
Тихо кровью сходив, тихо умірав.

Аж колись уранці зашуміли хвилі,
І громи заграли в сурми голосні,
Вирвалося сонце, осліпило очі,
Роздало навколо обрії ясні.

Стрепенулась згряя, закричала біла:
„Тут гниле повітря, тут вода гнила!...
А над нами сонце, небо, простір, воля!“
І ганебно спати більше не змогла.

Зашуміла згряя піною на хвилях,
Зашуміла вітром... ще раз! і — прощай!..
І летіла легко, наче біла хмара,
І кричала з неба про щасливий край.
.....

Тихо, тихо сходив білий лебідь кровью,
То, здавивши рани, крила рознімав...
І в знесиллі бився... Зграє лебедина!
Чи хто небудь в небі лебідя згадав?

Вона прийшла, як мрія довгожданна,
І вийшли всі назустріч їй, —
І всі кричали їй: „Осанна!
Благословенний ранок твій!“

І враз усмішкою гіркою
Її всміхаються уста...
І враз показує рукою
Нам на Голгофу! на хреста...

1917 р.

Після довгих літ мовчання,
Після довгих літ журби,
В час прекрасного світання
Не прокинулись раби.

Не прокинулись в могилах,
Не воскресли в день святий,
Не знялись на вільних крилах
В небо, в простір золотий.

І потоки слів роскутих
З рабських уст не полились,
Тіням лицарів забутих
На шаблях не поклялись.

В час прекрасного світання
Прогунявили раби...
Після довгих літ мовчання
І невтішної журби.

Вчорашні спільники на нас здіймають зброю,
Ідуть з мечем на нас брати,
Готові братньою рукою
Нас на Голгофі розпясти, —
О, Боже, Волю захисти.

Сліпою помстою і кровью
Їх груди дихають в огні...
Закрийте Волю хоругов'ю,
Не дайте впасти їй в борні...
Північний Привід в далені.

Червона пара над землею,
Кричать над Волею круки...
Невже розлучимося з нею,
Невже від братньої руки
Впадуть підкошені квітки?!...

О, схаменіться! Тільки дайте
Напитись сонця і краси,
А потім бийте, ріжте, крайте,
Тіла рубайте, як ліси,
І Волю розірвіть, як пси.

Хто з вас вийде, хто з вас скаже,
Як неволя прийде знов,
Хто з вас лицарем поляже
За велику хоругов?

Хто із вас хоч заголосить,
Коли Сонце закричить,
Коли Сонце жертв попросить
І в останнє заблищить?!...

Хто на голову похилу
Сірий попіл покладе,
Кине квіти на могилу
І на неї упаде...

28/III 17.

Сміється хтось, плює нам в рани,
Цілує — як огнем пече,
При нас на нас кує кайдани
І обнімає гаряче.

О, хто ти, хто ти, невідомий,
Ти, сину Ночі і Гріха?
І голос в відповідь знайомий:
„Я Каїн, брате, ха-ха-ха!“...

1917 р.

О, Воленько, билинонько моя...
Нема тобі життя на світі!...
Тверда у нас земля,
Засохнеш на граніті.

А не умреш сама — уб'ють тебе вітри:
На крила схоплять і полинуть...
Закрутять, скрутять і згори
На гострі скелі кинуть.

19 6/v 17.

Він ждав і все не вірив крику ран...
Він все повірити боявся,
І, зуби зціпивши, сміявся,
Оганьблений, народ — титан.

Вампіри з його ссали кров — терпів,
Мовчав в ярмі під батогами,
Коли знущались діти — хами, —
Бурьян незайманих степів.

Здавалось — Бог його на вік прокляв,
Здавалось кинув на наругу,
І дав йому найбільшу тугу,
Але найменшу честь одняв.

Всі йшли, всі рвались далі і вперед,
Жили, боролися, творили,
І на горбу його могили
З квіток життя збирали мед.

ПЕРША ЧЕСЬКО-УКРАЇНСЬКА
НАКЛАДНЯ ТА КНИГАРНЯ

С. ЛАВРОВА

ПРАНА II., KARLOVO NÁM. Č. 6.
TCHÉCOSLOVAQUIE.



*Має на складі великий вибір книжок нау-
кових, шкільних підручників та белетри-
стики на українській та чужих мовах.*

*Листівки, образи, портрети, мапи, плани,
часописи, календарі в великому вибірі.*

*При книгарні є великий склад паперу, кан-
целярських та шкільних приборів.*

*Всякі замовлення виконуються точно
й акуратно.*

Там же можна набути:

*Твори О. Олеся та других визначних укра-
їнських поетів та письменників.*

*Календарики — пластовий та кишенковий
на р. 1924.*

На жадання висилаємо новий цінник.